

גיליון 9 שנה א ה'תשע"ט

פרשת מקץ - חנוכה

דבר המערכת

רבנו זי"ע ב'עוללות אפרים' [חלק ב מאמר רפט] מגלה לנו סוד גנוז ונפלא, דהנה מצינו שברוב השנים בימי החנוכה קוראים פרשת מקץ, והוא משום שבפרשה זו נרמז הגלות והגאולה של עם ישראל, כמו דאיתא במדרש [בראשית רבה צב, ג] ולפי זה מבאר רבנו זי"ע את כל דברי יעקב לבניו שהם הכנה לקראת הגלות, ומשום הכי אמר להם קחו 'מוזמרת הארץ' היא התורה, כמו שנאמר 'זמירות היו לי חוקיך'. 'והורידו לאיש מנחה' שכל הלומד תורה כאילו הקריב מנחה לפניו יתברך, 'מעט צרי' שימעט האדם בתענוגות העולם, וימעט אף בתרופות שידע שעל ידי התורה האדם מתרפא. 'נכאת' שיוסף במעשים טובים. 'ולוט' שהוא עשב והאדם לעשב דומה, הוא מוסר לאדם שישקיע כוחו בנשמה ולא בגוף. 'שקדים' הוא מלשון 'לשקוד על דלתותי' וכסף משנה' לחזור על תלמודו שוב ושוב. ובאם תעשו כך תזכו לגאולה במהרה.

ועיין עוד בדבריו שעל ידי האחדות שיש בקרב עם ישראל זוכים לכל השפע הגדול ברוחניות ובגשמיות, וזוכה כולנו לעסוק בדברי תורה וזוכה בקרוב ממש לראות בביאת הגואל ובבנין בית המקדש 'אז אגמור בשיר מזמור חנוכת המזבח'.

אשר שם ה' מבטחו

ויהי מקץ שנתים ימים' [בראשית מא, א]

לפי שלא פורש במקרא מתי התחילו שתי שנים אלו, על כן פירשו רבותינו ז"ל: [בראשית רבה פט, ג] 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו [תהלים מ, ה], זה יוסף. ולא פנה אל רהבים, על ידי שאמר לשר המשקים [בראשית מ, יד] זכרתני והזכרתני, נתווסף לו שתי שנים'.

ולכאורה יש להקשות מדוע אמר 'אשר שם ה' מבטחו', היה לו לומר 'אשר שם בה' מבטחו', כמו שנאמר [ירמיה יז, יז] 'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו', ומלבד הכפל שבפסוק זה צריך הלשון תיקון במה שאמר 'והיה ה' מבטחו', ועוד קשה למה קרא למצרים 'רהבים' ולא קראם בשם המפורסם 'מצרים'.

מבאר רבנו זי"ע שבנוהג שבעולם כאשר לאדם יש מעלה על פני חברו אינו זוכר את הקטן ממנו, וזו טענת הפילוסופים על השם יתברך, שמרוב גדולתו ורוממותו אינו משגיח בעולמות התחתונים ובנבראים, וכבר ביטלו דעה פבולה זו במה שנאמר [שמואל א ב, ג] 'אל תדברו גבוה גבוה יצא עתק מפיהם כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות'. רצה לומר, אל תדברו שהקדשו ברוך הוא מצד היותו מעל כל הגבוהים אין לו ידיעה בפרטי מעשה הנבראים, כי אל דעות ה' יש לו ידיעה בכלם, ולא נתכנו כל עלילות מעשה איש'.

וכדי לאמת דבר זה שהקדוש ברוך הוא שוכן את דכא ושפל רוח, צירף הקדוש ברוך הוא בשמו הגדול יתברך ארבע אותיות שיש בהם מספר נמוך מכל האותיות כולם, יו"ד ה"א וי"ו ה"א, כי הנה כאשר תסתכל בכל האותיות שבכ"ב אותיות במלואם האותיות יו"ד וי"ו ה"א הם בערך הנמוך ביותר.

ולפי זה מבואר נפלא כי השם הגדול יהו"ה הוא מופת ובטחון לתחתונים שהקדוש ברוך הוא זוכרם ומשגיחם, שלא יהיה פתחון פה אל המערער לומר שלגודל גדלותו ורוממותו של הבורא יתברך עזב את הארץ, ולא כמדת הקדוש ברוך הוא מידת בשר ודם שאינו משגיח וזוכר את מי שלמטה ממנו במדרגה.

על שני הנחות אלו נאמר הפסוק הזה – על ההנחה הראשונה שיבטח בה' אמר – 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו', כי מהות השם הגדול וקטנותו הוא מבטחו שהשם יתברך מתחבר לשפלים בעולם הזה, ולכן לא נאמר 'אשר שם בה' מבטחו' כי ה' מהות השם הוא מבטחו, בזה שערך שמו של השם יתברך הוא הנמוך והו מבטחו של האדם שהקדוש ברוך לא עזב השפלים.

ועל ההנחה השנייה שלא לשים מבטחו בבשר ודם השוכח את מי שנמצא במדרגה נמוכה ממנו אמר 'ולא פנה אל רהבים' כי רהב לשון רום לב וגסות הרוח, כי אין לפנות פני מבטחו על בשר ודם, כי מצד רהבו וגסות רוחו אינו פונה אל הבוטח אליו. כמו שנאמר 'ולא זכר שר המשקים את יוסף' ומדוע לא זכרו, מצד שנעשה שר המשקים ונעשה חשוב ולכן לא זכר את יוסף.

ומשום הכי נגזר על יוסף שנתיים נוספים בבית האסורים לפי שחטא בחטא כפול, כמו שנאמר [ירמיה יז, ה] 'ארור הגבר אשר יבטח האדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו' לפיכך נגזר עליו שנה אחת כנגד הבטחון באדם, כי זמן השכחה שנה כמת הנשכח מן הלב אחר שנה, ועוד שנה אחת כנגד זמן ה' יסור ליבו'.

הגיליון נתרם

לרפואת התינוקת
בת מספר ימים,
הזקוקה לרחמי שמים מרובים
חיה בת קורל שתחי'
לרפואה שלמה

נתרם על ידי ידידנו
החפץ בעילום שמו.

חלום פרעה ופשרו

והנה עומד על היאור' [בראשית מא, א]

בחלום פרעה מצינו שינויים רבים בין חלומו של פרעה ובין מה שסיפר ליוסף, ורבנו ז"ע מבאר מהלך נפלא אשר נותן טעם לכל ההבדלים כולם.

והנה עומד על היאור' – ופרעה אמר 'על שפת היאור', בחלומו ראה 'שבע פרות אחרות עולות אחריהן מן היאור' – ופרעה לא מזכיר זה. והוא משום שלא רצה שיוסף יבין שהיו הפרות נראות רע רק כאשר עמדו ליד הפרות הטובות ואילו כאשר עמדו לבדם לא היו נראות כל כך רע, על כן לא הזכיר זאת פרעה כדי שיבין יוסף שהיו רעות בפני עצמן. ומשום הכי הוסיף 'לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע', כלומר היו רעות בפני עצמן ולא רק כאשר עמדו אצל הפרות הטובות. ויוסף בפתרון החלום מבאר ואומר 'ונשכח כל השובע' כלומר, שלא תאמר שיהיה הרעב קשה רק למי שזכר את שנות השובע כי לעומת שנות השובע יש עכשיו רעב, אלא הרעב יהיה קשה אף למי שאינו זוכר את שנות השובע, כי יהיה רעב קשה בפני עצמו.

פרעה ראה 'יפות מראה ובריאות בשר' – וליוסף אמר 'בריאות בשר ויפות תואר', ויש בזה שני שינויים א. סדר הדברים. ב. שינוי לשון בין 'יפות' לבין 'תואר'. וכן מצינו שינויים רבים בסיפור החלום ממה שראה.

ומבאר רבנו ז"ע כל שינויו של פרעה במהלך אחד –

הנה פרעה החזיק את היאור לאלוה, ולכן לא רצה לומר 'הנני עומד על היאור' כי רצה לחלוק כבוד לאלוהו, ומשום הכי לא רצה לומר שהפרות הרעות עולות מן היאור, כי לא רצה לייחס לאלוהו שום דבר רע, כי האלוה שלו היה מושל הטובות לבד וממנו לא תצא שום רעה, ואולי חשב שיש אלוה אחר המושל על הרע [עיין בעקידה פרשת ואתחנן שער צ], ומשום הכי לא אמר פרעה 'ותעמודנה אצל הפרות ותאכלנה' כי היה משמע כביכול עשו מלחמה ביניהם עד שניצח המושל על הרעות ועל כן תאכלנה הפרות הרעות את הטובות, כי לשון 'ותעמודנה' מורה שלא באו לכתחילה להכנס בתוך הרעות כדי להשביעם ולבטל רעבונם, שהרי עמדו אצלם ואם כן הייתה דעתם לעמוד שם, זולת שגברו הרעות ואכלו אותם בעל כורחם, ומשום הכי שינה פרעה ואמר 'ותבאנה אל קרבנה' כלומר הם מעצמם הטובות באו אל קרבם של הרעות כדי להשביע רעבונם, וזהו משום כוח הטבתו של אלוהו שרצה להיטיב לרעות, אך גם עזרתו של אלוהו לא עזרה להם 'לא נודע כי באו אל קרבנה' משום כח הרע שיש בהם, לפי שהיו בתכלית הרוע, וזה מה שאמר 'ולא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע'.

ולפי זה מבאר רבנו ז"ע שינוי דבריו של פרעה אשר בחלומו ראה 'יפות מראה ובריאות בשר' – וליוסף אמר 'בריאות בשר ויפות תואר'. דלשון 'יפות' הוא כאשר בשרם מלא ואינה כחושה. ה'תואר' הוא דבר אחר שאינו קשור בבריאת הבשר, אלא לענין צורת הפרצוף האם החום עקום או ישר וכו', וכאשר ראה פרעה 'יפות מראה ובריאות בשר' הוא דבר טבעי שכה יתן היאור, כי הרי היאור משקה האדמה וגורם להצמיח עשבים אשר מהם אוכלות הפרות ומשום הכי הם 'בריאות בשר', אבל אין ביד היאור לעשות הפרות 'יפות תואר' כי הרי אין דבר זה קשור במאכלם, אבל פרעה רצה להגדיל כח אלוהו ואמר שמן היאור כלומר מן האלוהים שלו הם עלו אף 'יפות תואר'. והוא להגדיל כח אלוהו. ומשום הכי אף אמר קודם 'בריאות בשר' שהוא דבר טבעי שהיאור עושה לבהמה, ולא רק זה אלא אף 'יפות תואר'. וכן אצל הדקות אמר כן להפך, 'דלות ורעות תואר מאד', לומר לא זו בלבד שהיו רעות תואר ומראיהן משונה, אלא היו דקות בשר כנגד הטבע.

ומשום הכי כאשר מספר פרעה שהפרות הרעות אכלו הטובות, לא מזכיר לשון 'תואר' לא אצל הטובות ולא אצל הרעות, משום ש'תואר' הוא צורת האיברים, ואין כל קשר בין זה לבין סיבת אכילתם. עיין שם בהמשך דבריו.

'ותעמודנה אצל הפרות' – הורה שהפרות היו כל כך רעות עד שכמעט לא היה להם כח לעמוד על רגליהם, ומה שעמדו היינו לפי שהיו אצל הפרות הטובות שהחזיקו בהם, וזה סימן שלא יהיה לבריות תקומה ועמידה בשני הרעב אם לא מצד היות שנים טובות לפני כן, ומכאן סמך לאסוף בשנות השובע לשנות הרעב.

יוסף פרעה להם את חלומו ואין פותר אותם לפרעה' – מוסיף רבנו ז"ע ואומר, כי פרעה שינה בדבריו בכוונה תחילה, לראות מי יגיד לו דבר השינויים ועל ידי כך ידע כי דבר ה' בפיו. וזהו 'אין מוגיד לי' [פסוק כד] אין מוגיד לי השינויים שעשיתי.

סיבת חלום פרעה

'שמעתי עליך לאמר תשמע חלום' [בראשית מא, טו]

רבנו ז"ע ב'שפתי דעת' [מאמר סג] מקשה מדוע ניצל יוסף מבית האסורים דווקא על ידי חלום. ומבאר כי הנה נחשד יוסף באשת אדוניו, וכתוב [משלי כט, ג] 'ורועה זונות יאבד הון' ואמרו רבותינו ז"ל [סוטה ד:] 'כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם'. והוא מה שאמר יוסף לאשת אדוניו 'ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך' היינו לפי שכבר נאמר 'ולא ידע איתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל' והיינו אשתו, ולמה קראה בלשון לחם, אלא לפי שאם היה נשמר מן הזימה אז לא יחסר לו לחמו.

ועל כן הקרה הקדוש ברוך הוא על ידי יוסף השובע לעולם להיות לו לניקיון כי אז יכירו למפרע כי לחינם חשדוהו מאחר שעל ידו ניתן הלחם לכל הארץ. ואינו נכון שינתן הלחם לארץ על ידי רועה זונות המשחית עין לחמו.